

FILOZOFIJA I DEMOKRACIJA

BRANKO BOŠNJAK

(Zagreb)

UDK 101(457.13)»501«
Izvorni znanstveni članak
primljen: 18.2.1989.

I

Misliti i djelovati u demokratskom duhu znači primjenjivati etičko-humani princip, da se čovjek kao društveno i povijesno biće afirmira u svojoj slobodi. Tu je prisutan dvojak odnos: pojedinačni i opći. To pojedinačno sebe uključuje u zajedničko, no ono time sebe ne ukida, već potvrđuje u logici tog općeg. To je Rousseau odredio kao razliku između volje svih (la volonté de tous) i opće volje (la volonté générale) kao opće, objektivne norme.

Hegel je u svojoj *Filozofiji povijesti* razmatrao i pitanje – odakle dolazi to uvjerenje, da narod ima uvijek pravo? Tko ima pravo nije izvedivo kao matematska formula. No tu je bitno pitanje, da se slobodno tj. odgovorno misli. U takvoj mogućnosti izražava se liberalno i tolerantno shvaćanje kao oblik i sadržaj ljudske komunikacije. To se uvažava po ideji jednakosti, jer čovjek je slobodan kad se voljno odlučuje po svom kriteriju, kao spoznaji određenog sadržaja. Stoga je i djelovanje po logici demokratskog uvjerenja način razumijevanja drugog, koji ima pravo da iz svog moralnog habitusa o sebi odlučuje.

U ideji filozofije misliti demokratski znači pripremati mogućnosti da se kritička misao širi i primjenjuje da bi se time zasnovala opća prosvijećenost. Filozofija nije posebnost ni privilegija nekog užeg kruga »stručnjaka«, već je duhovno kretanje koje se potvrđuje u kulturi zajednice, cjeline, naroda. Tu se zasniva etičko shvaćanje koje je izrazio *Demokrit* ovim riječima: »Neustrašiva mudrost osobito je vrijedna« (fr. 216). Dakle, znanje kao takvo nije samo sebi cilj, već to što se spoznalo, treba primjenjivati na objektivni i kritičan način. U mudrosti koja je bez straha nalazimo uporište za obranu istine. Ako bi znanje bilo plašljivo, tada bi se ono pretvorilo u svoju suprotnost, jer ne bi nigdje bilo prisutno.

Filozofija u svakom narodu ima svoju posebnost. Hegel je s pravom pisao, da nije u svakoj sredini moguća svaka filozofija. To je uvjetovano različitim društvenim, ekonomskim, duhovnim i povijesnim zbivanjima. Stoga i filozofija ima svoje horizonte u pojedinim odnosima.

Filozofija je duhovni razvoj koji u sebi sadrži vjekovno djelovanje svih progresivnih snaga neke zajednice. Stoga je filozofija snaga koja svestrano potiče uzdizanje naroda u kojem je nastala.

Takvu ulogu filozofije isticao je i razvijao kod nas naš profesor, učitelj, javni i kulturni radnik *Albert Bazala*. O tome ćemo ovdje iznijeti primjere, koji će potvrditi ideju primjene filozofije u životu naroda.

U svojim predavanjima Bazala je polazio od dva kriterija.: 1) sloboda predavanja i 2) slobodna slušača. Raznovrsnost filozofije pokazuje mogućnosti uspoređivanje i analiza, koje sadrže i posebnost i općenitost. Kad se to uoči, tada je otvoren individualni put razmišljanja. Tu se ističe pravo odabiranja mišljenja iz spoznaje tekstova.

To je bilo i pedagoški pripremljeno da se što lakše uđe u pojedine probleme. Prije predavanja na ploči su bila ispisana imena i djela o kojima će se govoriti. To je bilo vrlo pregledno, pa je kontinuitet izvoda pokazivao mogućnost usporednog tumačenja.

Sloboda predavanja i sloboda slušača – čine zajednicu u kojoj učitelj govori o mnogim pitanjima, a da rješenje ne bude obavezno kao jedino shvaćanje. Otvorenost razmišljanja bio je uspješan put učenja filozofije. Tu je izraženo uvjerenje da onaj koji druge poučava filozofiju vodi slušaocē po kriteriju sinteze filozofskog shvaćanja.

Svakog svog slušača Bazala prihvaća u duhovnom odnosu da bude nosilac filozofske ideje. Svaki je slobodno biće, dakle *dominus* (gospodin) što znači da nije *servus* (rob). Po slobodi određeno je pravo, ali i dužnost prema mišljenju. To je bila vizija prosvjetiteljskog rada kao najvišeg cilja u društvu i povijesti.

Filozofija djeluje po ideji slobode i svojim razložnim mišljenjem. Tu je otvoren prostor za izmjenu i kritiku misli. S tom namjerom bila je osnovana *Revija za filozofiju i psihologiju*, u kojoj je glavni urednik bio A. Bazala. U svom *uvodnom* članku: *Pod vidom ideja* Bazala u svom programskom članku ističe značenje te revije i piše: »*Filozofijski časopis po intenciji pokretača ima da bude slobodna, najšira, objektivnošću zaokružena palaestra investigandae veritatis, pristupna naučnom istraživanju svakoga stajališta i prostorno polje za razvijanje filozofijske misli u svim granama naučnoga rada i u svim stranama života, koliko je moguće da se one sagledaju, – pod vidom ideja* .« (Svezak 1-2, Zagreb, 1927).

Sloboda se potvrđuje u osjećanju ljudskog dostojanstva. To je bit svakog djelovanja. U svom predavanju: *O jugoslavenskoj misli* (u Jugoslavenskoj Akademiji nauke i umjetnosti na Štrosmajerov dan, dne 4. veljače 1935) Bazala ističe princip zajednice i slobode. No kako se mogu odrediti granice slobode? Na to pitanje Bazala odgovara stavom koji slijedi iz same ideje slobode. On navodi izreku Victora Hugoa, da slobode nema tamo, gdje: *je dis oui par peure et vivat par calcule*«. Zatim piše: »*Sloboda je iskren, intiman odah života, po duši i srcu – bez računa. Individualna granica joj je ondje gdje treba obezbijediti jednaku slobodu drugih, njezina mjera ondje, gdje drži ravnotežu sa potrebama i zahtjevima cjeline. Njezina je pretpostavka prosvjetiteljski duh, što uviđavnošću mjeri prilike i susretljiva volja, što na pravdi jednakosti sporazumno udešava odnose – u slozi i ljubavi na umnoj uskladenosti*«. (7)

U svom tekstu: *O slobodi nauke i umjetnosti* (govor izrečen u svečanoj sjednici Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti dne 19. svibnja 1934) Bazala ističe da sve više dolazi do promjena u društvenom i političkom životu. To je izraženo stavom

»premjenom vrednota« (Umwertung der Werte) s namjerom da se stvaralaštvo (kulturno i duhovno) podredi određenim političkim ciljevima. Kao što se je u Srednjem vijeku tražilo da filozofija bude *ancilla »religioznoga duha i organizacije u naše vrijeme kao da se hoće nauka i umjetnost da angažira u nacionalno-političkoj i socijalnoj tendenciji«* (5).

Bazala piše, da se od nauke traži da se stavi »u opravdanje i propagandu izvjesne nacionalne, političke i socijalne doktrine odnosno programa«. Nauka i umjetnost mogu služiti životu, ali i sebi, a ne da ih se obavezuje na druge svrhe. Nauka i umjetnost ne smiju se staviti u »najamničku službu za ciljeve drugih oblasti, uz odricanje svojega rođenoga bivstva«.

Nauka i umjetnost ne smiju ispasti iz svoje uloge po zahtjevima sa strane, da služe i da se tako određuju. Izvori duha moraju biti slobodni. U tome je bit prosvjete i obrazovanja. Samo se tako ostvaruje prava životna vrijednost, »jer životu može od koristi biti samo nauka, koja hoće istinu i umjetnost koja hoće ljepotu. Samo iz čista, ničim ne pomučena izvora njihova može da proizade zdrav napitak«.

Kultura se razvija u slobodi. Duhovni razvoj suprotstavlja se svemu što je nehumano. *Homo rapax* (čovjek grabežljivac) je negativnost prema svemu što oplemenjuje i što vodi u više vrednote. Kultura je oduhovljenje svijeta i čovjeka. »*Smisao nauke i umjetnosti leži i nalazi se jedino u njihovu na vlastiti cilj upravljenu radu i životna korist njihova u prinosu koji od sebe daju, a ne u tendencioznom odnosu prema zahtjevima koji prelaze njihov krug*« (14).

U svom daljnjem izlaganju Bazala ističe da nauka i umjetnost iz sebe djeluju u životu i društvu, no to nije uspješno, ako se unaprijed postavi cilj – kako bi to trebalo ići. To bi bilo ideologiziranje, a ne stvaralaštvo. »*U interesu oduhovljenja društva mora se tražiti sloboda misli i uvjerenja, ispovijedanja i privoljenja kao uslov svjesna oživljavanja i neprekidna fermentiranja, bez kojega društvenom biću nema ni života ni napretka. Samo u tako slobodnoj atmosferi može da živi nauka i umjetnost, da ispunjava svoj bivstveni zadatak i da izvršuje svoj poziv na obrazovanju života*« (17).

U svom izlaganju o slobodi nauke i umjetnosti Bazala govori i o *historijskom materijalizmu* kao učenju, koje se, prema njegovom mišljenju, svodi na ekonomizam, što bi značilo da »mehanizam produkcije« objašnjava socijalne pravne i kulturne procese. Prema Bazalinom izlaganju historijski materijalizam »u redakciji Marxa i Engelsa znači očit zaokret u naturalizam« (24). Tu se, misli Bazala, individualna svijest utapa u kolektivnom duhu, i pitanje je da li se na toj osnovi »uopće može stvoriti uistinu oduhovljeno kulturno društvo«. Svoj izvod o tome Bazala zaključuje ovim riječima: »*Materijalističkim pretpostavkama metafizičkim i historijsko-filozofijskim određeni stav prema ulozi duha i slobodi dopušta teške, jedva uklonjive sumnje o tom*« (24).

To je stay koji je bio uobičajen u kritici materijalizma i Marxa (n. pr. F.A. Lange), da je kolektivni duh sebe postavio za kriterij svakom obliku stvaralaštva. S tim u vezi navest ćemo stav iz *Manifesta komunističke partije*, koji kaže, da je slobodan razvoj svakog pojedinca pretpostavka za slobodu svih (... die freie Entwicklung eines jeden ist die Bedingung für die freie Entwicklung aller): Dakle, obratno od nekog zahtjeva za kolektivizmom.

Razmatranje teme o slobodi nauke i umjetnosti ima teorijski i praktički odnos. Nauka je slobodna, ako joj je cilj istina, jer istina je jedna. Primjena istine je oblik slobode, da čovjek služi istini. Stoga je život u istini osmišljavanje svake egzistencije. Odstupanje od toga nužno vodi u pragmatizam koji koristi pretpostavlja istini. Sloboda je moralna odluka za kritičko mišljenje i djelovanje.

Iz slobodnog, stvaralačkog mišljenja razvija se prava kultura naroda. O tom problemu piše Bazala u svojoj raspravi *O ideji prosvjete* (Prvi put objavljeno u prvom broju Zbornika za pučku prosvjetu, 1922).

Umni ljudi imaju moralni zadatak da u narodu djeluju istinito i humano. To je prosvjetni ideal, a prosvjeta u svojoj cjelokupnoj ideji znači prosvjetiteljstvo, dakle *preporod*. Tu je bitni cilj čovjek.

Prosvjeta se aktivira na taj način da se ne podvrgava mehaničkom djelovanju, u kojem se jedna snaga nastavlja na drugu, no bez cilja i određenog razloga. Prosvjeta se usmjeruje na unutrašnjost čovjeka, na njegovu duševnost, koja je otvorena za ideale. Tako izgrađen čovjek postaje slobodan i sposoban da iz sebe unosi slobodu i harmoniju u svijet i društvo. U tom djelovanju društveni bitak je shvaćen kao područje mijenjanja, jer iz prosvjete slijedi i mogućnost spoznaje samoga sebe.

Taj delfijski zadatak Bazala shvaća kao unutrašnju duševnu snagu, koja je sposobna da djeluje prema višim ciljevima. Tu čovjek treba da spozna svoju bit i svoj poziv, dakle zadaću da radi prema toj spoznaji, *»pa nema gospodara nad sobom ni zapovijedi do savjeta tvojega uma i nagovora tvoje savjesti. Svaka misao i odluka tvoja prolazi kroz sudište tvojega duha i po umnom opravdanju dobiva tvoje privoljenje i odobrenje«* (9).

Po tom odnosu može se vidjeti koliko je ostvareno duha u životu svakog čovjeka i zajednice. Prosvjeta je sastavni dio društvenog i političkog života svakog društva. Iz spoznaje duha slijedi aktivnost koja se služi dobrotom, pravdom i istinom. Bazala ističe, da je snaga ideje u tome, da se iskaže u svojoj istini. Prosvjeta je zajedničko dobro svih.

Prosvjećen čovjek prestaje biti neki skup pojedinaca u masi, jer masa je indiferentna prema individumu. Samo iz razvijenog duha nastaje samostalan pojedinac, koji iz svoje kulture i slobode postaje nosilac vrednota, koje pomažu razvoj i drugih.

Stoga je cilj prosvjećenosti – da se razvijaju pojedinci, koji će time otvoriti put razvoju prema mišljenom idealu. Tek iz prosvjete nastaje mogućnost demokratskog razvoja.

O tome Bazala piše: *»Uzme li se k tome na um, da je upravo to smisao demokracije, da društveno biće ne bude tek objekt vladanja nego i subjekt njegov, izvor i nosilac vlasti, onda je očito prosvjetno pitanje eminentni problem savremene političke slobode. Bez prosvjete nema demokracije. Pa ako su marom i žrtvama predašnjih generacija i istaknutih predstavnika njihovih, među kojima vidno mjesto zapada J.J. Strossmayera, osigurati izvori narodne prosvjete, naučni zavodi, književne i umjetničke institucije, zadaća je savremene generacije, da sabrano blago kulture po daleko razgranjenim im žilama raznese u sve strane društvenog tijela da ih oživi i oduhovljene,*

a po tom i oslobođene uvrsti u zajedničko nastojanje oko osvajanja sve višeg života» (O ideji prosvjete, str. 10, 1922, preštampano 1937).

Dakle, ideja je jasna: bez prosvjete nema demokracije. Čovjek je u životu slobodan toliko koliko zna. On se ne može odlučivati iz neznanja, jer ako ne zna, nužno je podređen svemu što se zbiva. Takav čovjek je pasivni promatrač, pa prema tome potpuno neslobodan i prepušten svakom obliku slučajnosti.

Prosvjeta je duhovno otvaranje koje ima svoj cilj, tj. demokraciju. Iz znanja se otvara mogućnost osmišljavanja cjelokupnog života i njegovog organiziranja. Stoga je i demokracija kao primjena znanja duhovni oblik koji u egzistenciji pojedinca osigurava slobodu. Jedinstvo znanja i demokracije kao pune slobode postaje zadatak u društvenom angažiranju.

II

U svojoj raspravi: *Ideja nacionalne filozofije* (Zagreb, 1938) Bazala piše, da svaki misaoni i kulturni oblik stvaranja ima svoje posebnosti kod svakog naroda. Već i razlike u jeziku otvaraju svoj način iskazivanja, koje je određeno riječju kao oblikom interpretacije. Svaki jezik ima svoj duh koji se stalno razvija, a to znači određuje iz novih spoznaja i djelovanja.

Filozofija u narodnom biću tj. nacionalna filozofija, postaje oblik svijesti koja je aktivno djelovanje u oblikovanju narodnog duha. Tu je važna spoznaja da se ide u osmišljavanje i uzdizanje cjeline, koja ima svoju bit. Ako bi ta bit bila u većini seljačko stanovništvo, tada bi se, prema Bazali, moglo govoriti o *seljačkoj demokraciji* kao našoj posebnosti, što se razlikuje n. pr. od engleske demokracije, koja je tradicionalna, francuske koja je liberalna, ili češke koja je socijalno-humana. Bazala piše da je gradski život atomiziran, no nasuprot tome seljački rad stoji u vezi s prirodom i razvija svijest uzajamne solidarnosti. To ne treba idealizirati, »*ali ne može biti sumnje o tom, da je seljački rad, a to je seljak u ideji, najpošteniji, jer ne poznaje spekulacije ni nezasluzene dobiti*« (56).

Svaki narod ima svoj geografski prostor, svoju prošlost (duhovnu i materijalnu) i time nosi u sebi kao tok to određeno porijeklo. Duh jedne sredine može postati osnova za napredovanje u cilju osvješćivanja svega što je dobro i potrebno kao nužna pretpostavka za djelovanje u sadašnjosti i budućnosti.

Bazala ističe stav: »*Semper velle – vijekom htjeti, sebe tražiti, sebe i svoj zadatak naći, to je zavjet, koji obećaje sreću duhovna bitka i kulturne dostojnosti u krugu čovječanstva*« (s. ibid. 62).

Duhovni bitak i kulturna dostojnost osiguravaju mjesto u zajednici koja je označena kao krug čovječanstva.

Duhovni bitak jednog naroda proizlazi iz osobina koje su izrasle na određenom tlu. Bazala navodi Fichteov stav, u kome se kaže: kakav je netko čovjek takvu ima i filozofiju. To znači da je čovjek ono što je bila njegova povijest, pa se prema tome i duhovni bitak oblikuje kao sinteza povijesnih stanja i mogućnosti.

Filozofija pomaže oblikovanje narodnog duha na taj način da promišlja sadašnjost u kojoj je prisutna i prošlost no i osnova za budućnost. S tim u vezi navest ćemo ovaj Bazalin izvod: »*Filozofija obrazuje masu života, ona je određujući princip*

duhovnog opstanka. S tim se pokrivaju određenja, koja joj pridaju praktički značaj, označujući je kao 'teleologiju ljudskoga teženja i htijenja', kao 'osnivanje ljudskoga ideala', kao 'teoriju savršena života'... Filozofija je, jednom riječi, ugledanje ljudske svrhe i nastojanje u želji i odluci biti čovjekom. Ona je sazreo i zaokružen izražaj – volje k čovječnosti». (ibid. str. 29-30).

U svom izvodu Bazala je govorio o filozofiji kao duhovnoj ideji, no ne kaže koja bi to filozofija bila. Filozofija nije u sebi jedinstven pojam. Nacionalna filozofija nije konstanta koja bi se pokazivala na kraju razvoja.

Filozofirati znači kritički misliti o svemu, a tu ne može biti izuzeto ni narodno biće. Ako bi u narodnom biću bilo mitova, praznovjerja, predrasuda, onda bi filozofija o tome govorila tako, da se mišljenje i svijest naroda toga svega oslobodi. Kad se to prevlada tada se otvara mogućnost za ono što je kritički i misaono određeno kao ljudski odnos u slobodi, što postaje bitni cilj povijesnog djelovanja.

Filozofija treba da izgrađuje narodni duh. To je kao uopćen stav prihvatljivo, No ako bi se pojam nacionalnog diferencirao unutar klasnog, tada bi se i filozofija otvorila kao razlikovanje u cilju duhovnog ostvarivanja. Stoga i duhovni bitak postaje genetičko određenje za različite vrste tog sadržaja, a to je tada posebnost svakog naroda i njegove kulture. Tu filozofija ne ostaje nacionalna izoliranost, već nužno djeluje iz svoje ideje cjeline, u kojoj su pojedini sistemi dijelovi te duhovne i povišne zbiljnosti.

U svojoj raspravi: *Filozofijska težnja u duhovnom životu Hrvatske* (Od pada apsolutizma ovamo, Zagreb, 1936) Bazala ističe bit razvoja filozofskog mišljenja i utjecaje koji su kod nas djelovali u duhovnom stvaranju. Tu je rečeno, da je filozofija način osmišljavanja svijeta i života. Bazala piše, da su Kantova pitanja: Što možemo znati, što treba da radimo, čemu se možemo nadati, opći problem: Što je čovjek? O tome filozofija govori različito, jer ideje imaju svoje povijesno značenje. »*Fiksirajući filozofijsku radnju u izvjesnom momentu prelazi njezino značenje na proizvod: filozofija je onda 'duh vremena' izražen u mislima (po Hegelu) ili kvintesencija životna osjećaja i smjerenja (po Marxu)*« (s. 4).

Funkcija filozofije nalazi se, prema Bazali, u središtu procesa humaniziranja i time je filozofija duša kulturnog izgrađivanja. Tu se ostvaruje »ljudski vrijedan i dostojan život afirmacije u svijetu i u krugu čovječanskom (5), i tu su prisutne tendencije koje su određivale duh vremena. Ako bi se to u pojedinostima izlagalo, tada bismo došli na teme koje su: filozofija nauke, filozofija umjetnosti, života i kulture. Bazala piše, da tu filozofija pomaže u zauzimanju stajališta »prema pitanjima, koja život u osnovama njegovim uznemiruju«.

Narodno biće izgrađuje sebe u povijesnom toku. U tome je izražena svijest o svojoj pravici i nužnosti borbe za slobodu. Tu se, namjesto idealiziranja prošlosti, treba okrenuti budućnosti, »*u integraciji narodnoga posjeda i narodnoga bića, u borbi za potpun, svojski izražaj života, što značajno obilježava duh doba restauracije nakon pada apsolutizma.*« (8).

Bazala piše, da je u našim krajevima djelovala humanistička svijest, koja je do nas dolazila u različitim oblicima. Tu je bio i val reformacije »*koji doduše nije ostavio jači vjerski utisak, ali je dao poticaja razvijanju narodne knjige, prosvjetteljska misao sa svojim oslobodilačkim tendencijama, koje su smjerale na preobražaj narodne i ljudske kolektivnosti na individualističkom osnovu, ideje revolucije i zanos probudena*

nacionalizma« (s. 9.). Odatle je slijedio razvoj općeg obrazovanja. »Rezultat te široko zaokružene oplodnje i saradnje bio je humanistički obrazovni sistem, koji je kulturni interes odredio sve ljudskim vrednotama klasične starine...«

Dalje Bazala ističe da svako narodno »ja« traži vezu sa ljudskom zajednicom. Ta veza je, uslijed historijskih okolnosti, tražena najprije u jedinstvu kršćanskoga svijeta (n. pr. Marulić, Gundulić), pri čemu je naglašavana uloga branitelja kršćanske kulture (antemurale christianitatis), a zatim se razvija potreba kulturne afirmacije u vezi sa misijom slavenstva.

»Po užem zaokruženju nadaje se onda ilirska odnosno jugoslavenska misao kao zajednički okvir života u cilju snažna i uspješna razvijanja rodenoga bivstva.«

Prosvjetiteljstvo je kulturna briga za narod. Spoznaja, misao, ideje postaju svojina svih. U tome mogu pomoći svi, koji u sebi nose ljudsko osjećanje kao univerzalno htijenje i pravo.

Bazala ističe veliku ulogu osnivanju Jugoslavenske akademije i Sveučilišta u Zagrebu. Te dvije institucije postale su društvena i povijesna snaga u razvoju narodnog duha, koji je bio sposoban da preuzme tekovine evropskog duhovnog sadržaja. Time narod ulazi u »kolo čovječanstva«, čime se i prosvjeta potvrđuje kao opća svijest drukčijeg življenja. »Bilo je u duhu istinskoga liberalizma, kad se uz emancipaciju duhovnu vezala emancipacija politička, iz samoodređenja zrele misli izvodila samostalnost i samosvojnost životna izražaja. Odnos intelektualne funkcije na praktične potrebe daje tomu stavu značaj idealno upravljena utilitarizma – koji držeći u vidu svrhu mišljenja, da služi uvidanju istine, ne zastaje na apstraktnom teorijskom idealu, već spoznavanje unosi u život kao efektivnu snagu, a ne zadržava se pri tom samo na humanističkim motivima izvedenim iz uvidaja u dušu ljudsku i posebnu dušu narodnu, već hoće da krene i motive realističke, izvedene iz poznavanja materijalne prirode i uvjeta ekonomskoga života« (12).

Demokratska misao omogućuje »poravnanje pojedinačne težnje i zajedničke potrebe«. Stoga socijalno odnošenje postaje »unutrašnji zakon punoga individualiteta i dobiva značaj pretežito etičkoga zahtjeva«. Time demokratska misao postaje osnova političke i kulturne aktivnosti.

Iz tih kriterija, Bazala zaključuje, da država proizlazi iz svijesti naroda, što znači da je produkt njegovog »osvještenog bića, njegove volje i snage«. Tu je Bazala bliska platonska ideja koja je zasnovana na snazi razumne i moralne volje.

U ideji države zasniva se i pretpostavka za narodnu filozofiju.

Bazala piše da se iz duha naroda otvara oblik svijesti za kulturni red, djelovanje, pa se time određuje i mjesto inteligencije u narodu. U životu zajednice otvara se problem odnosa između individualnog i kolektivnog duha. Tu je, ističe Bazala, seljačka kultura, jer tu se oblikuje duh »seljačkog rada i zvanja«. Na tome se zasniva uporište »naučne, književne i umjetničke svijesti 'građanskoga društva' smjerajući za samo svojim iz duše narodne izvedenim izražajem – kao i nastojanje što puti na razvijanje narodne filozofije...« (16).

Taj sadržaj ne može ostati na narodnoj mudrosti, »već to treba izvesti do idejno produbljena i cjelovito zaokružena stava prema svijetu i životu«.

Narodni duh ima u sebi svoju posebnost, no razvoj tih mogućnosti ne ide po svojoj imanentnosti već je ovisan od društvenih, ekonomskih, tj. povijesnih mogućnosti.

Ideju nacionalne filozofije Bazala shvaća kao filozofsku funkciju u njezinoj idealnoj kakvoći i ulozi. Time se oblikuje kultura kao viši stupanj života, a to znači da je kultura druga priroda (*altera natura*). Tu se priprema i životna snaga kao duhovni sadržaj – u kojem »svaki čovjek, svaki krug, svako vrijeme mora u obliku ljudskoga postojanja za se riješiti« (s. 35, O ideji nacionalne filozofije).

A kako se to ljudsko ostvaruje? Prema Bazali jedino u ideji napretka i slobode. Tek tako se otvara pretpostavka za povijesno djelovanje i životne promjene.

Za takvo shvaćanje Bazala je imao uzor u mišljenju i djelovanju Masaryka. U svojoj raspravi: *Masaryk als Denker* (u: *Jahrbuch der Philosophie*, 46, S. 157-235, 1930). Bazala ističe da je Masaryk osvojio svijet svojim naučnim mišljenjem i da je uredio život prema ideji humaniteta. Time je životu pokazao put prema hvaljenoj zemlji i dao nacrt duha, koji je ođan istini i ljudskoj sreći. To je, zaključuje Bazala, velika zasluga za domovinu i Masarykova neprolazna vrijednost.

Masarykova humana i demokratska misao bila je stalni poticaj u cjelokupnom radu Alberta Bazale.

FILOZOFIJA I DEMOKRACIJA

Sažetak

U svom životu i radu Albert Bazala teži za duhovnim i prosvjetiteljskim djelovanjem, da bi pomoću ideja filozofije svima približio misaono bogatstvo cijelog čovječanstva.

Narod je povijesno prisutan je na nivou ideja koje se potvrđuju kao progresivno htijenje. tu je tada humanost zajednički sadržaj koji je ponuđen svima. Stoga je zadatak filozofije da ideje prevede u svaku zajednicu i da ih približi kao opće dobro. Tu je spoznaja realiteta pripremanje daljnjih mogućnosti u razvoju mišljenja kao kritičkom odnosu.

Bazala je filozofski mislilac prosvjete, kulture, slobode i humanosti. Antiteze koje tu nastaju u odnosu na druga shvaćanja otvaraju misaoni dijalog, a to je u filozofiji bit za samostalno traženje puta i sadržaj ideja. Time je i filozofija način razmišljanja o povijesnom djelovanju ideja kao posebnosti duha u čovjekovoj egzistenciji.

PHILOSOPHIE UND DEMOKRATIE

Zusammenfassung

In seinem Leben und seiner Arbeit strebt Albert Bazala nach einem geistigen und aufklärerischen Wirken um mit Hilfe von Ideen der Philosophie das gedankliche Reichthum der ganzen Menschheit allen nah zu machen.

Das Volk ist geschichtlich anwesend, falls es auf der Ebene der sich als progressives Wollen bestätigenden Ideen ist. Da ist die Humanität ein an alle dargebotener Inhalt. Deshalb ist die Aufgabe der Philosophie, die Ideen in jede Gemeinschaft zu überführen und näher zu machen als allgemeine Güte. Da ist die Erkenntnis von Realität ein Vorbereiten von weiteren Möglichkeiten in der Entwicklung des Denkens als kritischem Verhältnis.

Bazala ist philosophischer Denker der Aufklärung, Kultur, Freiheit und Humanität. Die bezüglich anderer Auffassungen da entstehenden Antithesen eröffnen den geschichtlichen Dialog, und das ist in der Philosophie das Wesen für das selbstständiges Suchen nach dem Weg und Inhalt von Ideen. Dadurch ist auch die Philosophie eine Art von Nachdenken über geschichtliches Wirken von Ideen als Besonderheit des Geistes in der Existenz des Menschen.